12e jaargang nr. 1 maart 2003

DE BILTSE GRIFT

TIJDSCHRIFT VAN HISTORISCHE KRING D'OUDE SCHOOL
Opgericht maart 1992

In dit nummer:

▸ De Blaauwe Schorteldoek
▸ De kerk die nooit gebouwd werd ▸ Grensoverschrijdend verkeer
▸ Huisnamen XII ▸ Het testament van Peter van Wijck

INHOUD

Van de redactie 1
De Blaauwe Schorteldoek 2
De kerk die nooit gebouwd werd 8
Grensoverschrijdend verkeer 11
Huisnamen XII 14
Testament 17 november 1588 19

Van de redactie

Het is weer de lentemaand en daarbij hoort natuurlijk uw *Biltse Grift*. Deze keer bevat het maartnummer een aantal artikelen voor elk wat wils.
Zo vervolgt Hans de Groot zijn serie Huisnamen, alweer de twaalfde aflevering! Hij behandelt een aantal bekende namen van huizen en beschrijft een stukje nostalgie over zijn kleuterschooltijd. In een tweede artikel gaat hij in op de bouwplannen van een kerk die nooit van de grond kwam.
Co Winnips heeft zich verdiept in de historie van de Blaauwe Schorteldoek, gelegen net voor de grens met Zeist.
Sinds enige maanden zijn de Biltse grenzen verlegd en daarover schrijft de heer Doedens in zijn bijdrage: Grensoverschrijdend verkeer.
En tenslotte iets over de grenzeloze historie van het 'redelijk verre verleden' van Oostbroek, u duidelijk gemaakt door Truus de Bruijn.
Uw eindredacteur heeft de wens te kennen gegeven met dit werk te stoppen. Hij vindt het wel genoeg na zo'n 28 Biltse Griften en wil wat meer tijd besteden aan eigen werkzaamheden. Er is inmiddels iemand gevonden die zijn taak wil overnemen; die komt in elk geval in een prettige, prima werkende ploeg.

De redactie wenst u prettige ogenblikken bij het lezen van *De Biltse Grift*.

Foto op omslag: **Peter van Wijck**, laatste abt van Oostbroek, overleden in 1588.
(Schilderij 1567. St. Godelieveabdij te Brugge)
Zie het artikel over het testament van deze abt.

DE BLAAUWE SCHORTELDOEK

VAN BOERDERIJ TOT VILLA

Co Winnips

Wie vanuit De Bilt richting Zeist gaat over de N 237, zal zich bij het passeren van de Schorteldoeksesteeg mogelijk afvragen waar die bijzondere naam vandaan komt. Voorbij de huisnummers 21 en 19 ziet de passant dan een mooie witgeschilderde villa met nummer 17 en op het voorerf een ijzeren hek met op de linkse hoekpaal van de toegang de letters Blaa... Dit laatste nu is het restant van de benaming die vijftig jaar geleden nog op de twee hoekpalen te zien was: Blaauwe Schorteldoek.

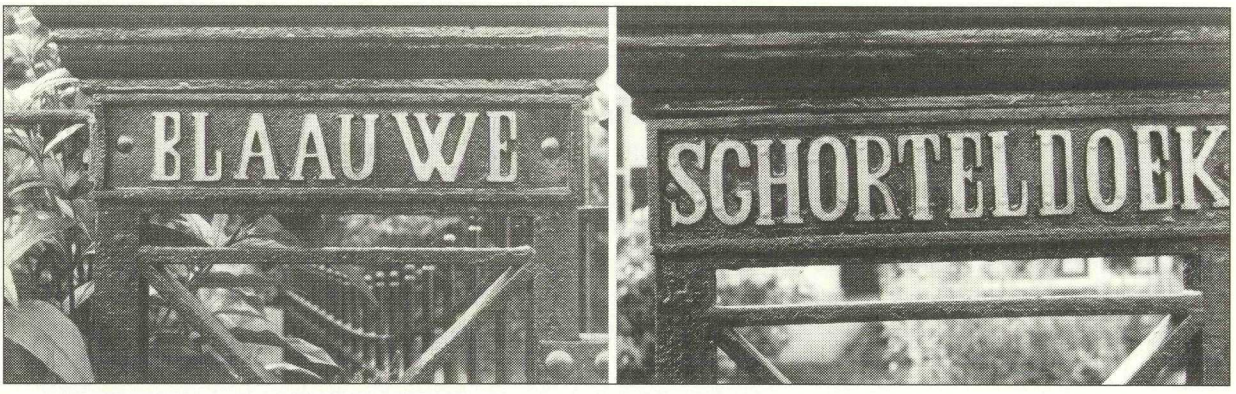

Tot ver in de twintigste eeuw stond de naam van de Blaauwe Schorteldoek op de hoekpalen van het hek. Foto archief E. Drees

Schorteldoek werd vroeger ook geschreven als schoteldoek en in een Noord-Hollands Sintmaartenlied zingen kinderen dat 'ouwe wijven schutteldoeken' dragen. Dat dit woord de betekenis van schort of voorschoot heeft, is goed te aanvaarden, maar waarom is juist die naam gekozen? Het is een overgeleverd verhaal, dat enkele honderden jaren geleden in deze omgeving een kind, gewikkeld in een schort, te vondeling werd gelegd. De vondelinge werd door de Biltse kerkenraad gedoopt als Mina van de Schorteldoek. Dit moet dus gebeurd zijn na de Hervorming, na 1517. Is het toeval dat die naam ook voorkomt in een Amersfoortse akte van 11 juli 1548: Geryt Gerytse van de Schoerteldoeck? Of is hiervoor een andere verklaring mogelijk?Deze en veel andere gegevens zijn vermeld in enkele artikelen van de Van der Poll-Stichting (zie Bronnen). De Blaauwe Schorteldoek is het eerst als boerderijnaam officieel vermeld in 1648, maar de Blaauwe Schorteldoek bestond toen al langer. Gerrit Reijers werd eigenaar en had daarmee ongeveer vijf ha grond op Bilts grondgebied, behorend onder Oostbroek. Hij kocht de Blaauwe Schorteldoek van de erven Anthonis Hendricks.

Uit de rijke historie die de auteurs Galis en Emmer beschrijven is op te maken wie op de Blaauwe Schorteldoek woonden als eigenaar of pachter. Er was vaak een wisseling van eigenaar en van pachters die soms het huis bewoonden en het gehele stuk grond huurden of een deel daarvan. Daarbij leek het niet moeilijk om grenzen te overschrijden. Soms werd vanuit de

Zeister Kroost een stuk grond gehuurd of gekocht dat tot de Biltse Blaauwe Schorteldoek behoorde of andersom. Wie wil verkennen, zal na het genoemde huisnummer 17 van de Blaauwe Schorteldoek ook de nummers 15 en 13 dienen te passeren en zelfs de Kroostweg-Noord moeten inslaan, want volgens een adresboek van De Bilt en Bilthoven uit 1971 en een latere uitgave woonden daar op de Kroostweg-Noord 177 ook een of meer Biltenaren. Dat is nu ook nog zo.

De Blaauwe Schorteldoek op een foto van 1977
Foto archief E. Drees

Terug naar vroeger. De Kroost was het aangrenzende gebied en daarover geven de auteurs tegelijk veel informatie. Dit toont de verwevenheid van beide gebieden aan. Toen De Kroost een kleine 'ambachtsheerlijkheid' werd en daarmee beperkte rechtsbevoegdheid kreeg, ging de Blaauwe Schorteldoek op het eind van de achttiende eeuw daarvan deel uitmaken.

Het grondoppervlak - en in samenhang daarmee - het gebruik ervan en de bebouwing blijken in de loop van de geschiedenis sterk te variëren: in 1650 was er ongeveer vijf ha voor landbouw en veeteelt beschikbaar, in 1702 was er plusminus acht ha en dan groeit het perceel na verschillende uitbreidingen aan tot wel 31 ha. Dat lijkt een aanzienlijk landgoed, maar vergeleken met de bezittingen van de rijke adel was de omvang bescheiden. Dat territorium - veelal door huwelijk, vererving en aankoop vergroot - kon vaak beter in vierkante kilometers worden uitgedrukt. Men had een kasteel of uitgebreid landgoed en daarbij hoorde een lange oprijlaan en een of meer zichtlijnen, zodat men een fraai en ook ruim uitzicht had naar verschillende kanten en dat kon nuttig zijn als ooit aanvallers hun kwade bedoelingen wilden uitvoeren. Soms werd een bestaande weg zelfs in de gewenste richting verlegd. Dat gebeurde bijvoorbeeld ten behoeve van de bewoners van Vollenhoven, die een rechtstreekse blik op de Amersfoortseweg verkregen. Zo vertelde Lies Haan in een van haar dialezingen over Utrechtse landgoederen. De Blaauwe Schorteldoek was gerust tevreden met een niet zo directe inkijk in de - nu verdwenen- Oude Woudenbergse Zandweg.
Het land van de Blaauwe Schorteldoek bleef meer dan een eeuw dezelfde oppervlakte houden, al waren er grensverleggingen, maar in 1922 - een cruciaal jaar - toen de Blaauwe Schorteldoek verkocht werd, was nog maar de helft over: 5.71.50 ha in De Bilt en 10.10 ha in Zeist.

De Blaauwe Schorteldoek had voor landbouw, veeteelt en eigen voedsel-voorziening 'bijgebouwen' nodig. In 1782 worden genoemd: twee hooibergen, een schapenhok, een wagenschuur, een bakhuis en een karnmolen.Er was toen in De Bilt 7.36 ha land en in Zeist meer. In 1922 waren er: twee hooibergen, een bakhuis, een wagenschuur en een grote veeschuur. Verder waren er tot 1922 met wat wisselende aantallen een dertigtal koeien, vier paarden, schapen en varkens. Voor een bedrijf van die omvang waren er als regel vier vaste knechten en een meid in dienstbetrekking.

In het volgende overzicht zijn de voornaamste eigenaars, bewoners en pachters weergegeven.

De Blaauwe Schorteldoek tot 1900

Eigenaar en/of bewoner	**Pachter, soms ook bewoner**
1636 en eerder A. Hendricks	
1648 Gerrit Reijers	
1692 zoon Reijers, Jan Gerrits	
1720 Fam. De Leeuw (x J.A. v. Scherpenzeel)	
1748 G.F. v.d. Capellen	
Weduwe V.d. Capellen	1755 H. de Waal (x Gr. van 't Wijkerbroek)
1759 A. Claassen v.'t Wijkerbroek	1761 Weduwe De Waal (Gr. van
Haksvoort)	
1764 G.Th. v.d. Capellen	Gijsb. van Haksvoort
1769 J.J. de Geer (belening)	
1779 Fam. V.d. Capellen	Willem van Haksvoort-De Waal
1782 Weduwe V. Haksvoort-De Waal	J.J. de Geer
Erven Baron De Geer-Mackay	Steven Stam
1796 Erven Mackay	Weduwe Van Haksvoort
1805 W. van Dam (x Dina van Wijk)	G. van Woudenberg (x W. de Rooy)
1806 D. van Dam-Van Wijk	T. v.d. Berg (x W.Doornbal)
1825 Hendrik van Wijk	C. v.d. Berg
1831 F.N. van Bern (burgem.v.Zeist)	
	Helm. van Maanen
1853 J.M.C. v.d. Muelen-Van Bern	
1871 F.N. v.d. Muelen (x W. Vastwijk)	Weduwe P. van Ettikhoven
	Rijk van Ettikhoven
1898 P.N. v.d. Muelen	

Uit het chronologisch overzicht is op te maken, dat het landgoed niet duidelijk de naam van één familie blijft dragen. Bij overlijden van de eigenaar gaan (aangetrouwde) familieleden wel vaak de boerderij of de grond beheren. Maar meermalen worden het geheel of alleen de grond of delen van de grond verpacht. De eigenaar woont dus vaak niet op de Blaauwe Schorteldoek. Overigens is uit de beschikbare informatie van Galis en Emmer niet altijd te reconstrueren wie precies de eigenaren of pachters waren en gedurende welke perioden. Het overzicht geeft niet alle details. Galis zegt ook, dat in zijn onderzoek bepaalde hiaten nog niet opgelost konden worden. Complicerend is verder, dat de wisseling van kopers en pachters te maken heeft met het aangrenzende Kroostgebied en dat dus tegelijk met alle wijzigingen een stuk familiegeschiedenis van de Kroost 'meegenomen' is.
De gegeven jaartallen geven een beperkt beeld. Over het wel en wee van de Blaauwe Schorteldoek en zijn bewoners is daaruit weinig af te lezen. Maar er gebeurde veel, landelijk en in de streek rond Blaauwe Schorteldoek, Utrecht en Zeist. Toegespitst op Blaauwe Schorteldoek en De Bilt is het nu volgende over de kerkelijke afscheiding.

De Blaauwe Schorteldoek en de Afscheiding

In De Bilt speelt zich een kerkgeschiedenis af die hier beschreven moet worden, omdat inwoners van De Bilt en de Biltse locatie de Blaauwe Schorteldoek hier een belangrijke functie hadden. Kerkleiders zetten in 1816 de *Drie Formulieren van Enigheid*, die de Dordse synode had

vastgesteld, aan de kant. Zij besloten tot een 'collegiaal kerkbestuur' en Koning Willem I was de opperste leider. Ik volg hier en verder het boek van M.K. Treur: *Gebouwd op het Fundament*. (zie bronnen) In 1834 trad een scheuring op en werd gesproken over de Afgescheidenen. Die zouden dus te maken krijgen met een wereldlijke overheid die aparte kerkdiensten van niet-rechtzinnigen moest verhinderen. Toch ging Hermanus Veenendaal van De Bilt afgescheidenen bijeenroepen in zijn woning op de Akker. Daar waren op 18 september wel zestig mensen bijeen, ook uit Zeist en Maartensdijk. Dat vroeg om een reactie en die kwam. De gouverneur van Utrecht (een functie als de huidige commissaris van de koningin) schreef nu, dat een militair detachement zou ingrijpen als op de geplande datum van 25 september meer dan 20 personen zouden deelnemen aan de kerkelijke bijeenkomst. Dit snelle optreden van de overheid kreeg een even directe reactie. De separatisten hielden zich in en kwamen nu twee keer bijeen met acht en veertien volgelingen.
Toch werd hen waarschijnlijk deze Biltse grond te heet onder de voeten. In de Blaauwe Schorteldoek, gepacht door C. van den Berg, voelde men zich veiliger en de hofstede was voor betrokkenen uit De Bilt en Zeist goed bereikbaar. Er kwam bij, dat Van den Berg een van de afgescheidenen was, of met hen zeer sympathiseerde, zoals later blijkt.
Merkwaardig was, dat de burgemeester van Zeist, Frans Nicolaas van Bern, eigenaar was van dit landgoed en blijkbaar geen bezwaar had tegen de kerkdiensten die zijn pachter voor belangstellenden toestond. Maar de gouverneur kwam op de hoogte van deze activiteit en tikte de burgemeester op zijn vingers.
Van Bern schreef in zijn verweer, dat hij de diensten van de afgescheidenen inderdaad had toegestaan, maar oogluikend. Verlof had men hem nooit gevraagd. Maar nu blijkt ook, zo schrijft hij, „dat ik niet zoo onverdraagzaam ben als men mij in het adres wil doen voorkomen". Over een dreiging met militair ingrijpen lees ik hier niet. De brief was gedateerd 2 december 1842, Van den Berg was evenwel al voor die tijd als pachter vertrokken en was in Zeist gaan wonen. (Treur, p.14) Aan te nemen is, dat de bijeenkomsten in de Blaauwe Schorteldoek nu gestaakt of minder bezocht werden, mogelijk ook een andere leiding kregen. De aandacht verplaatste zich naar Zeist. Daar was op 26 augustus de Afgescheiden Gemeente Zeist geïnstitueerd, waarbij broeder C. van den Berg en H. Veenendaal, de eerdergenoemden dus, een functie kregen. De Erkenning volgde nog in 1842 en de erediensten werden gehouden in een gebouw aan de Heuvel in Zeist. Deze locatie was aangekocht door Van den Berg en hij verhuurde deze aan de gemeente van afgescheidenen: hij was dus meervoudig betrokkene.

Rond 1900

In 1898 kreeg Van der Muelen, aangetrouwd lid van de eerdergenoemde familie Van Bern, toestemming voor sloop van de mogelijk verouderde boerderij. De voorgevel ging nu uitzien op de Utrechtseweg en de belangrijkste toe- en uitgang werd daar nu aangebracht. Huis en landerij besloegen altijd nog meer dan 30 ha en als pachter worden familieleden Van Ettikhoven genoemd.
De Utrechtseweg was het oude pad niet meer, maar werd al meer verkeersader. Al jarenlang reden de diligences van Paul Dieges tweemaal per dag de afstand Zeist-Utrecht. Later opende ook Jan van Wijk zo`n dienst. Maar een grote verandering diende zich aan toen men een tramlijn wilde. Nu moest er een vaste railbaan komen voor tramwagons die door paarden getrokken zouden worden. In 1879 was het zover. De reizigers hoefden hun hand maar op te steken en de tram stopte voor hen. Zij moesten dan wel een of twee dubbeltjes neertellen (vier of acht eurocent) voor de reis naar De Bilt, Zeist of Utrecht. De

De Blaauwe Schorteldoek zag de paardentram en andere vervoermiddelen komen en gaan. Hier passeert de elektrische tram uit Zeist het Van Boetzelaerpark op weg naar Utrecht in 1930.
Foto archief J. van de Heuvel

zitplaats eerste klas was uiteraard een of twee stuivers duurder.
In 1903 werd de gezellige handmatige afstandsbediening afgeschaft. Er kwamen nu vaste halteplaatsen. Voor de prijs van 30 cent konden reizigers van Zeist in 62 minuten in Utrecht arriveren. De reis duurde lang, omdat de tram ook een soort bodedienst vervulde en dat was voor de toenmalige reizigers geen onoverkomelijk bezwaar. Daarnaast was er ander verkeer. Al meer vélocipèdes en automobielen passeerden de Blaauwe Schorteldoek. Er waren nog geen files, maar wel hondenkarren, koetsen en veewagens, evenals handkarren en bakfietsen. De leveranciers hadden die immers nodig, want de bakker, slager, melkman en de kruidenier kwamen graag aan huis om een bestelling te noteren of af te leveren. Ook de schillenman had vaste klanten en af en toe doorbraken vis- en lorrenboer de geluidsbarrière met hun vocale kunst.
De trammanagers werden onrustig toen in 1901 de spoorwegmaatschappij een lijn opende van Zeist naar Utrecht via Bilthoven. Zo'n rit kon in 23 minuten afgelegd worden. Het gevolg was, dat het aantal passagiers voor de paardentram verminderde. Toen in 1909 de elektrische tram ging rijden nam de belangstelling voor dit vervoer weer toe. De tram reed toen met het nogal bijzondere trolleysysteem. De trekpaarden van de paardentram werden nu geveild en ze gingen grif van de hand. Zo veranderde de samenleving, niet alleen in het verkeer.

Rond 1922
Na 1900 waren er kleine veranderingen aan erf en huis van de Blaauwe Schorteldoek. Zo wordt vermeld, dat het pand in 1906 tot 'villa' verbouwd werd. Er was nog steeds 31 ha grond, gehuurd door de familie Van Ettikhoven. Maar in 1922 veranderde er veel, want Van der Muelen wilde alles verkopen en Geurt van Ettikhoven moest de Blaauwe Schorteldoek verlaten. Rijk Rijksen, bouwkundige, kocht nu de Blaauwe Schorteldoek en ging het pand zelf bewonen. Ook hij bracht veranderingen

aan, vooral aan het pand zelf. Aan de achterzijde liet hij een mooie uitbouw aanbrengen met een balkon. Daar en op het terras eronder kon men zich heerlijk verpozen, het huis werd nog meer villa. Rust kon men ook vinden op het ruime, bomenrijke achtererf dat hier en daar zitgelegenheid bood. De verschillende schuren bleven overwegend intact.
Binnen de begrenzing Utrechtseweg, Schorteldoeksesteeg, Kroostweg-Noord, Noordweg veranderde veel. Er werden huizen bijgebouwd die de nummers 1a, 1b enz. kregen. De Blaauwe Schorteldoek had verschillende uitgangen en het aantal daarvan werd nu verminderd. Het hek aan de wegkant had in het midden een brede ijzeren toegangspoort en daarnaast een kleiner poort. Die brede ingang had op de hoekpalen nog de benaming Blaauwe Schorteldoek. Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw was dit opschrift nog intact. De brede toegang is nu verplaatst naar links, terwijl de smallere poort zich nu rechts bevindt. Zoals gemeld zijn op de linkse hoekpaal nog enkele letters van de oude naam zichtbaar.
Successievelijk veranderde ook veel aan het resterende grondgebied. Er bleef na 1922 toch nog ruim vijftien ha grond over. In 1932 vestigden de fraters van Utrecht een kweekschool op veertien ha grond van de Blaauwe Schorteldoek. Toen enkele decennia later de kweekschool werd opgeheven kwam er ruimte voor de gebouwen van de PGGM. Op de overgebleven grond bouwden de fraters het klooster en binnenkort hopen zij tot aanbouw te kunnen overgaan volgens de ingediende plannen.

Rond 1936

In 1936 verwierf notaris H.G. Holsteijn de Blaauwe Schorteldoek en vestigde zich daar ook. De grond had nu een oppervlakte van 22.35 are, een fractie van wat het was. Huisnummer 1, ook als nummer 7 genoteerd, werd later nummer 17 en dat is nu nog zo. Het verkeer op de Utrechtseweg is in de volgende jaren bijzonder toegenomen. Het aantal buslijnen, luxewagens en andere verkeersmiddelen steeg enorm en vroeg weer aanpassingen van de Utrechtseweg.
In 1950 overleed H.G. Holsteijn en de weduwe Holsteijn-Van der Hoop bleef het pand bewonen.
In 1987 volgde haar dochter, Sibenda Mary Holsteijn haar op. Zij overleed in 1998, 91 jaar oud. In 1999 was de kleinzoon van de eerstgenoemde Holsteijn eigenaar van de Blaauwe Schorteldoek.
Hij hecht grote waarde aan het behoud van dit goed, dat men - gezien de herhaalde voortzetting van de naam - een familie-erfgoed mag noemen. Hij leidde mij rond in de vele kamers van de villa. Ooit heeft hij bij zijn grootouders korte perioden vertoefd op een kamer van de verdieping. In vakanties vond hij hier heerlijke ontspanning, ook in de omgeving. En in zijn studietijd was hij hier graag om zich te kunnen concentreren op de taken die zijn studie hem stelden.
De tuin - zo ondervond ik - is qua oppervlakte, ligging en mogelijkheden een benijdenswaardige ruimte. Er is hier enige orde geschapen door onderhoud, zoals onder andere het snoeien van bomen en struiken. Er is een klein terras ontdekt dat als een soort zitkuil moet hebben gediend. Traptreden zijn nog zichtbaar. Aan de schuren zal nog de nodige aandacht besteed moeten worden.
Het aanzien van het erf is verbeterd, maar de grootste zorg is uitgegaan naar de villa die ondermeer een nieuw dak behoefde. De (blauwe) luiken hebben een grondige schilderbeurt ondergaan, evenals het andere houtwerk. Ook de elektrische leidingen, gastoevoer, waterleiding en andere voorzieningen zijn gecontroleerd en zo nodig hersteld of gewijzigd.
Klaar is het huis nog niet, maar eigenaar en echtgenote zullen het te zijner tijd graag betrekken.
Daarmee zal dit bijzondere Biltse pand met rijke historie weer een goede bestemming krijgen en de naam Blaauwe Schorteldoek met ere voortzetten.

Bronnen:

- **Emmer, H., *Het kruispunt tussen Zeist en De Bilt.* Bulletin Van der Poll-Stichting 1971, 64-70.**
- **Galis, K.W., *De boerderij de Blaauwe Schorteldoek.* Bulletin Van der Poll-Stichting 1977, 21-63.**
- **Treur, M.K., *Gebouwd op het Fundament. Voorgeschiedenis, wording en ontwikkeling van de Gereformeerde Gemeente te Zeist.* Zeist, 1991.**
- **Heuvel, Jan van de, *Het Zeister Spoor I en II,* De Biltse Grift. 10e jaargang, nr. 2 en 3.**
- **Steenmeijer, A., *De Zeister tram. De elektrische tram Utrecht-Zeist 1909-1949.* Schoorl, 1985, 2e druk.**

Met dank aan Ellen Drees, H.G.Holsteijn en Historische Kring d'Oude School.

***

DE KERK DIE NOOIT GEBOUWD WERD

Hans de Groot

Is dit uitzonderlijk ? Nee, ongetwijfeld niet. In de lange historie van de kerkenbouw zal dit talloze malen zijn voorgekomen. De niet-uitgevoerde ontwerpen verdwenen doorgaans in de vergetelheid. Dit was ook het geval bij de kerk waarover ik u wil verhalen.
Ik was in ons gemeentearchief op speurtocht naar de bouwactiviteiten van clubhuizen voor de scoutinggroep Ben Labre. Die activiteiten vonden sinds de oprichting van deze groep in 1931 regelmatig plaats op de terreinen achter de St. Michaëlkerk en de St. Michaëlschool aan de Kerklaan. Tijdens het zoeken in de bouwdossiers van de St. Michaëlkerk, viel mijn oog op een bouwtekening van een mij volslagen onbekend kerkgebouw. Onder deze tekening de tekst 'St. Michaëlskerk te De Bilt'. Het was een fors in rode baksteen uitgevoerd gebouw met een markante vierkante toren.

De geschiedenis van de St. Michaëlparochie begint in 1894. Voor die tijd moesten de Biltse katholieken naar Utrecht ter kerke. De laatste jaren voor de oprichting van de Biltse St. Michaëlparochie kerkte men in de kerk van Onze Lieve Vrouwe Ten Hemelopneming aan de Biltstraat, die in de zeventiger jaren werd gesloopt. Het initiatief tot de stichting van een nieuwe parochie in De Bilt ging uit van de pastoor van deze Utrechtse kerk, pastoor T.S. Roes, de latere deken van Utrecht. De vervolgens in De Bilt benoemde bouwpastoor H.M. Remmers wist met financiële steun van zijn vermogende zuster, mevrouw W. Franken-Remmers in 1894 de eerste St. Michaëlkerk aan de huidige Kerklaan tot stand te brengen. Het was een door Alfred Tepe ontworpen neogotisch kerkgebouw met aangebouwde pastorie.

De St. Michaëlparochie groeide gestaag tot een omvang die nauwelijks meer te bedienen was in dit kerkgebouw. Oplossingen als het celebreren van steeds meer heilige missen haalden de druk tijdelijk wel wat weg. Toch werd het steeds duidelijker dat afscheid nemen van het kerkgebouw van Alfred Tepe onontkoombaar was en dat er voor de St. Michaëlparochie een nieuwe en grotere kerk zou moeten verrijzen. Tegen het einde van de jaren dertig werd contact gezocht met het architectenbureau B.J. Koldewey te Voorburg voor het ontwerp van een nieuwe kerk met pastorie. Er was echter wel een probleem. Tijdens de

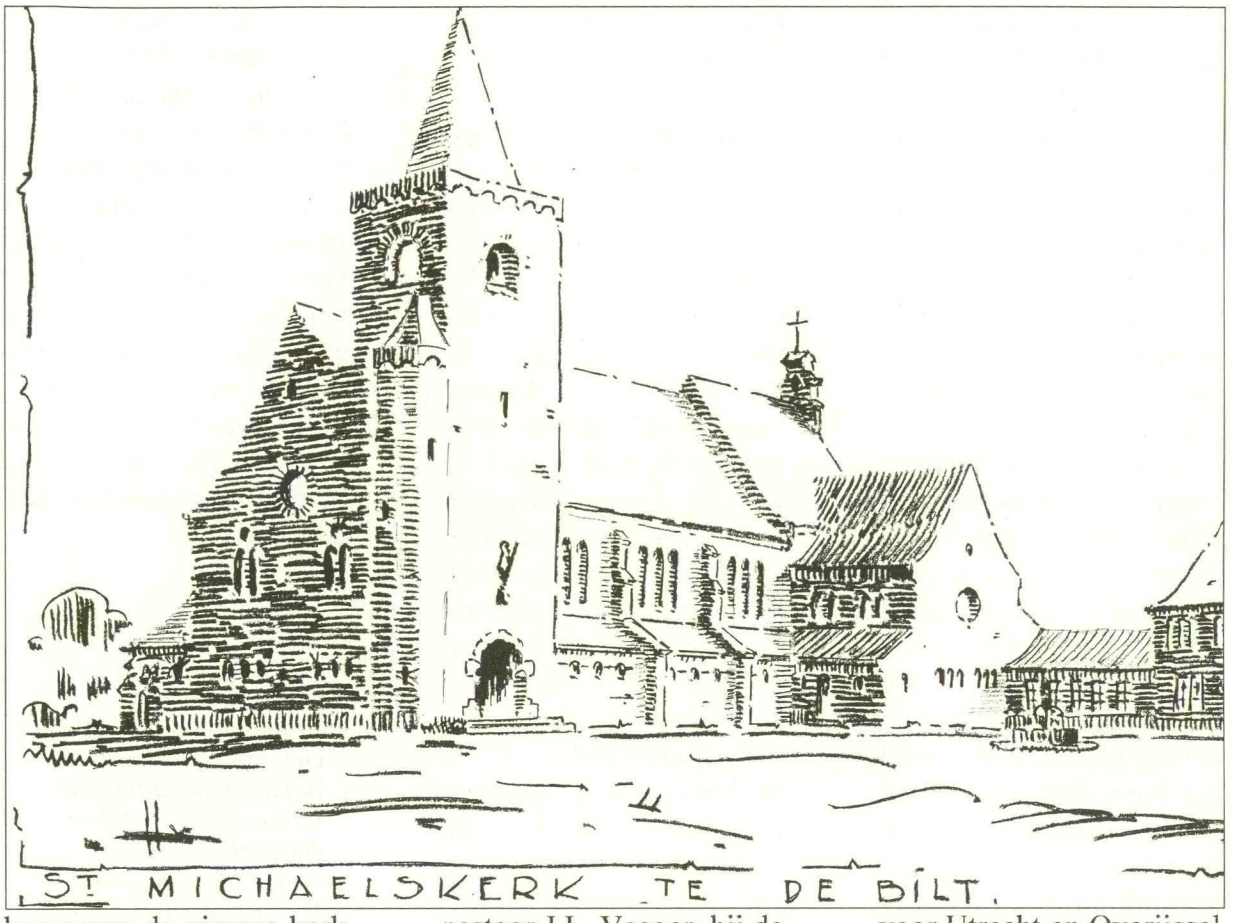

bouw van de nieuwe kerk moest het bedienen van de St. Michaëlparochie wel door kunnen gaan, dus moesten de te slopen oude kerk en de pastorie blijven staan totdat de nieuwe kerk de parochianen kon ontvangen. Er moest dus een andere bouwplaats komen.

Die werd gevonden aan Park Arenberg op een terrein grenzend aan het kerkhof. Op deze plaats kon prachtig de nieuwe kerk met de daaraan gekoppelde pastorie verrijzen met de hoofdingang van de kerk uitkijkend richting Utrechtseweg. Op 29 juli 1939 werd de bouwaanvrage, ondertekend door de voorzitter van het kerkbestuur pastoor J.L. Veeger, bij de gemeente ingediend. Het totale plan omvatte tevens de afbraak van de oude kerk aan de Kerklaan en daarna de bouw van een blok van zeven woningen aan de Kerklaan en van drie woningen aan Park Arenberg op de plaats van de afgebroken kerk en het kerkplein.

De bouwaanvrage bleek echter tegen enkele hobbels aan te lopen. Een ervan was de ligging van de nieuwe kerk ten opzichte van het kerkhof. Die was op minder dan de wettelijk voorgeschreven afstand van vijftig meter. Na consultatie van de Geneeskundig Inspecteur van de Volksgezondheid voor Utrecht en Overijssel verleenden de Gedeputeerde Staten op basis van art. 16 van de Begraafwet op 29 augustus 1939 toestemming om toch binnen deze vijftig meter te bouwen. Op 1 november 1939 gaf de gemeente de bouwvergunning af, zij het onder enkele voorwaarden. De eerste was dat de oude kerk aan de Kerklaan uiterlijk vijf jaar na het in gebruik nemen van de nieuwe kerk aan Park Arenberg gesloopt diende te zijn. De gemeente vond „dat, zoolang de bestaande R.K.Kerk aan de Kerklaan niet wordt afgebroken, het thans aangevraagde kerkgebouw aan het Park

Arenberg in verband met de omgeving aanstoot kan geven". Het kerkbestuur had namelijk bij de bouwaanvrage toestemming gevraagd het te slopen oude kerkgebouw nog enige tijd te mogen gebruiken voor andere doeleinden .
De tweede voorwaarde had te maken met de zogenaamde Kringenwet. Hierin waren bepalingen opgenomen voor de bebouwing binnen een bepaalde kring rond militaire versterkingen.
De bouwlocatie van de nieuwe kerk raakte vermoedelijk de kring rond het Werk Griftensteyn aan de Utrechtseweg. De restanten van deze versterking kunt u nog vinden in de directe omgeving van de Autosloperij Stomphorst, Utrechtseweg 352. Om binnen zo'n kring te mogen bouwen moest toestemming worden verleend door 'den Commandant der Vesting Holland'.

Op 25 april 1940 schrijft het kerkbestuur aan de gemeente: „De Commandant van de Vesting Holland heeft bij schrijven van 30 november 1939, Sectie V, No.708A aan ons bestuur meegedeeld, *'dat de bouw van de kerk de belangen van de landsverdediging in zoodanige mate zouden aantasten, dat ik tot mijn leedwezen geen ontheffing kan verleenen als bedoeld in art. 5 van mijn bekendmaking No. 1 van 9 september 1939".*
In dezelfde brief verzoekt het kerkbestuur de gemeente om verlenging van de geldigheidsduur van de bouwvergunning tot een halfjaar nadat de bepalingen van de Bekendmaking No. 1 van 9 september 1939 zullen zijn ingetrokken.
De kerkbouw moest dus worden uitgesteld. Maar 'hoop doet leven'. Vanaf 28 oktober 1940 werd de gemeente consequent elk halfjaar verzocht de bouwvergunning opnieuw met een halfjaar te verlengen. Op 2 november 1945 komt het laatste verzoek. Dan wordt het stil. Pas acht jaar later begint de bouwvergunningsprocedure opnieuw te lopen, doch nu voor het huidige kerkgebouw aan de Kerklaan.

Bronnen:
- **Brugman, Drs J.C., *Bezet en verzet: De Bilt en Bilthoven in oorlogstijd.* Bilthoven. 1993. ISBN 9006008-1**
- **Groot, Hans de, *Waakt en Bidt* in tijdschrift *De Biltse Grift,* 11e jaargang nr 3, 2002**
- **Heijden, Jan van der, *De oude Michaëlkerk* in de *Biltse en Bilthovense Courant,* 21/7 1994**
- **Gemeentearchief De Bilt, dossiers. Bouwaanvragen arch. 1.733.21**

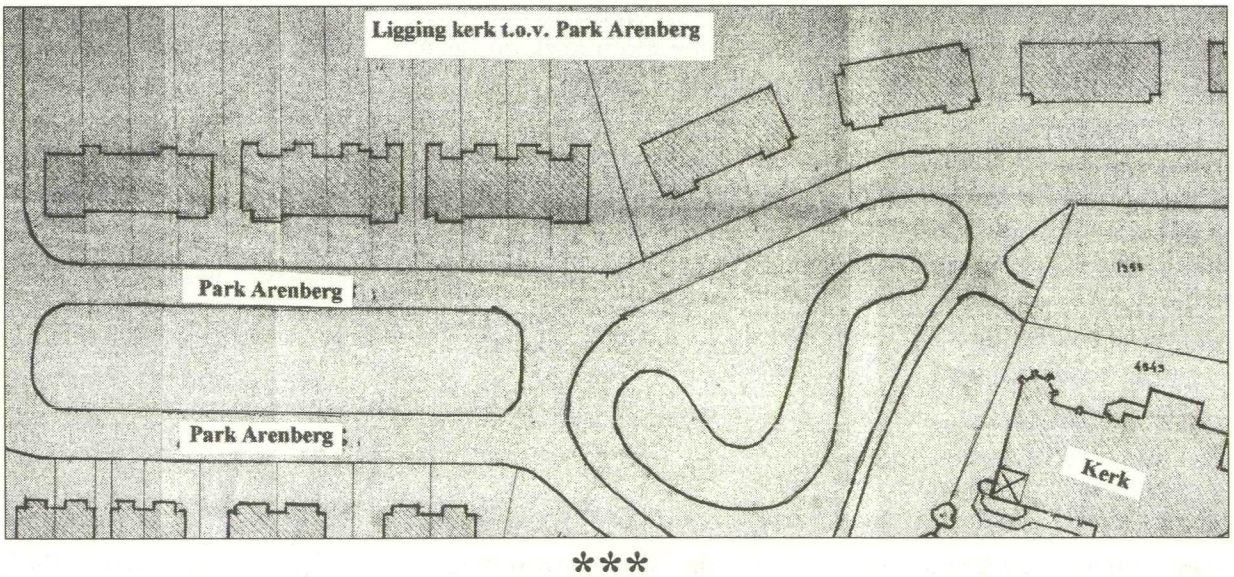

***

GRENSOVERSCHRIJDEND VERKEER

EEN GEMEENTE, TWEE GEMEENSCHAPPEN?

Dr. Anne Doedens

Vooraf: een mentale muur tussen Oost- en West-De Bilt?
Twee jaar geleden gingen de vier dorpen van de gemeente Maartensdijk op in de gemeente De Bilt. Twee zeer van elkaar verschillende gebieden werden onder één bestuur gebracht. Wie van Bilthoven via de Gezichtslaan en de Maartensdijkse Dorpsweg het Noorderpark richting Westbroek inrijdt, kan er niet omheen: men belandt in een geheel andere omgeving. Qua uitstraling: van bos naar veenweide. Van gesloten naar open landschap. Van heuvelrug naar Hollands Groene Hart. Een nieuwe omgeving, ook qua mentaliteit en bevolkingsopbouw. Daarin verschilt het oostelijk deel van de gemeente De Bilt zeer van het westelijk deel (met de vier kernen van de voormalige gemeente Maartensdijk.) Dat verschil geldt bijvoorbeeld voor de religiositeit. Men denke aan de conservatief-protestantse geloofsbeleving van velen in Westbroek, Groenekan en Maartensdijk, of aan de bijzondere bloei van de Maartensdijkse katholieke gemeenschap. Dat verschil geldt ook voor de bevolkingssamenstelling. Men denke aan de bijzondere kern Westbroek, met een bevolking en een cultuur die onvergelijkbaar anders zijn dan die van Bilthoven-Noord. Dat verschil geldt voor veel meer. Deze bijdrage gaat echter niet over de verschillen tussen 'Oost-De Bilt / Bilthoven' en 'West-De Bilt / Bilthoven-Noord-Noord' (zoals sommigen Maartensdijk spottenderwijs noemen.). Dit artikel gaat met name over wat bindt.

Wat bindt: meer dan een incident
Voor en na de herindeling hadden en hebben velen in het westelijk deel van nieuw De Bilt moeite met de samenvoeging. De historisch gegroeide verschillen lijken voor velen een Oost-Westgrens te scheppen die van Noord naar Zuid de nieuwe gemeente doorsnijdt. Een grens, haast een kloof die soms onoverbrugbaar lijkt.
Toch zijn er niet alleen maar tegenstellingen, integendeel. Het is nu, anno 2002, hoog tijd om de schijnwerper te richten op de bindende elementen. Die zijn er zeker, ook historisch!

Daarbij doel ik niet op incidenten en op zichzelf staande gevallen. Zoals het gegeven dat een Bilthovens 'kunstatelier' A.C. Valstar zo'n driekwart eeuw geleden de gebrandschilderde ramen in het oude Maartensdijkse gemeentehuis maakte. (Jammer genoeg is dit pand als ik dit schrijf nog steeds een vervallend gebouw, afgesloten voor de geïnteresseerde kunstliefhebber.) Of zoals het gegeven dat de familie Copijn uit Groenekan in de negentiende eeuw de tuinen van veel Biltse buitens opnieuw aanlegde. (Tuin-)architectuur laat zich al zeker niets gelegen liggen aan gemeentegrenzen, gelukkig. De beroemde tuinarchitect Springer werkte zowel aan het Biltse Roverestein, als aan het Maartensdijkse Eyckenstein. Ik doel op langduriger, structurelere contacten en 'grensovergangen'.

Over de gemeentegrenzen heen: landgoederen en landhuizen en hun families

Dit is een eerste onderzoek naar 'dat wat historisch-cultureel bindt' in de nieuwe gemeente De Bilt. Het is niet uitputtend, uiteraard, het is een begin slechts. Ik neem immers maar een deel van de oude gemeente als onderzoeksgebied: het stuk waar de kern Maartensdijk grenst aan Bilthoven. Het gaat daarbij over de volgende vragen: wie bezit wat; waar ligt het; hoe was het contact?

Als men de blik niet laat vertroebelen door lokaalpatriottische sentimenten dan valt al meteen op, dat de landgoederen van de Utrechtse Heuvelrug (in De Bilt) niet los te zien zijn van de ontginningen van het westelijk veenweidegebied, dat de landbezittende families zowel in Oost- als in West-De Bilt (lees: Maartensdijk) stevig geworteld waren zonder zich daarbij door gemeentegrenzen te laten hinderen.

Eyckenstein: een buiten met interlokale trekken

Aan het begin van Maartensdijk, pal naast de vroegere gemeentegrens ligt het nu bijna geheel gerestaureerde Eyckenstein. Ik laat hier graag de familie Van Boetzelaer, huidige bewoner van dit grandioze buiten aan het woord:

„Het landgoed heeft zijn oorsprong in de tijd van de (12de – 16de eeuwse) ontginningen van het veengebied ten westen van de Utrechtse Heuvelrug. Sinds die tijd is vooral het gedeelte ten zuiden van het landhuis veel aan wijzigingen onderhevig geweest. Zo is er bijvoorbeeld een koopcontract uit 1620 waarin de boerderij De Avond[op 'Oud-Bilts' grondgebied], even ten zuiden van het landhuis, aan Eyckenstein wordt toegevoegd"
[Geciteerd volgens de aanbevelenswaardige site van de familie Van Boetzelaer/Eyckenstein: http://www.eyckenstein.nl/]

Wat nu een Heuvelruglandgoed lijkt in het bos, ver van de polder, lag toen dus deels in het gebied van de oude veenweideontginningen. In het gesloten bos van nu lagen toen boerderijen in de open ruimte. De zichtbare grens tussen open weidegebied en bos nu liep vroeger anders dan vandaag de dag.

Een groot Maartensdijks-Bilts gebied hoorde ooit één eigenaar toe. Vanaf 1876 maakte het vooral Maartensdijkse landgoed Eyckenstein deel uit van een veel groter aaneengesloten gebied van 1200 hectaren in het Bilts-Maartensdijks veenweide- en bosgebied.. In dat jaar immers kocht de Biltse eigenaresse van het Biltse landgoed Sandwijck, de weduwe van een baron Van Boetzelaer, het aangrenzende Maartensdijkse landgoed Eyckenstein van de Maartensdijkse aristocraten- en burgemeestersfamilie Eyck van Zuilichem. [In dit uitgestrekte gebied zijn grote gedeelten van de latere bebouwing van De Bilt/Bilthoven gerealiseerd. Zo beschouwd vormt de kern Maartensdijk met zijn buitenplaats Eyckenstein de bakermat voor een aanzienlijk deel van De Bilt / Bilthoven.] Korte tijd na 1876 werd dit grote gebied door vererving in vieren gedeeld.

Maartensdijks of Bilts, het maakte de zoon van de douairière Van Boetzelaer niet uit:

„... mr. Willem Carel van Boetzelaer, die in De Bilt woonde, is in 1878 op Eyckenstein gaan wonen, omdat er voor zijn steeds groter wordende gezin te weinig ruimte op Sandwijk was. Het verhaal gaat dat hij met een rijtuig vanaf De Bilt over de Gezichtslaan aan kwam rijden om het te komen bekijken en dat hij het huis toen tussen de bomen door zag liggen." [site http://www.eyckenstein.nl/]

De familie Van Boetzelaer stond om zo te zeggen bezitsmatig met het ene been in De

Bilt en met het andere in Maartensdijk. Tot de herindeling van 2001 liep de grens tussen beide gemeenten letterlijk tussen het huis Eyckenstein en de aanpalende, erbij behorende Mauritshoeve, beide in bezit van 'de baron'.

Ook de voorgangers van de familie Van Boetzelaer, de familie Eyck (later Eyck van Zuilichem) keken over de gemeentegrenzen heen. Deze familie had het buiten Eyckenstein vanaf 1777 in bezit gehad. Een negentiende-eeuws lid van de familie liet voor de overdracht aan de Van Boetzelaers de Gezichtslaan, verbindingsader tussen het huidige Bilthoven en Maartensdijk, aanleggen. Op de site van de Van Boetzelaers over Eyckenstein leest men:

„*F.N.M. Eyck van Zuylichem heeft de Gezichtslaan van drie kilometer lengte aan laten leggen, die zijn naam te danken heeft aan het gezicht dat op Eyckenstein geboden wordt. Het was toentertijd de oprijlaan van Eyckenstein. Deze weg is er nu nog steeds, maar de Gezichtslaan is uitgegroeid tot een grote openbare weg, die vanaf de Soestdijkse Straatweg in Bilthoven naar Maartensdijk leidt.*" [site http://www.eyckenstein.nl/.]

Roverestein, een kosmopolitisch buiten, wars van grenzen

Het huidige buiten Roverestein ligt op het gebied van de voormalige 'oude' gemeente De Bilt. Toch was het de erfgenaam van de Maartensdijkse Eyck van Zuilichems, de Maartensdijkse burgemeester Nicolaas Burman Eyck tot Zuylichem, die aan het eind van de negentiende eeuw dit buiten liet bouwen. Rovere is oud-Italiaans voor eik en de verwijzing naar het andere buiten is duidelijk. De relatie tussen beide buitens gaat echter verder dan de naam. Het Italiaanse woord voor eik, rovere, werd ook gebruikt om de gedachte aan een specifieke familieband op te roepen. Het Maartensdijkse landgoed Rustenhoven (iets ten westen van Eyckenstein) was sedert 1800 in handen van de familie De Rovere van Breugel. Deze familie was verwant aan de Van Eycks. Het ging om een voor het dorp Maartensdijk en de regio belangrijke familie. Het was in 1825 jonkheer Jan de Rovere van Breugel die van koning Willem I verlof kreeg de bestrate tolweg Hilversum-Utrecht aan te leggen.

We raken echter niet alleen via aristocratische families verder over de grenzen heen. Er is dan ook alle reden om wat over die grenzen heen te kijken. Historisch bewustzijn houdt ook in, dat men zich niet in zijn of haar eigen lokale verleden moet (laten) vastmetselen. Dan verliest men het uitzicht over de wereld daarbuiten. Die 'wereld daarbuiten' komt zeker via de moderne geschiedenis van het huis Roverestein naar binnen.
Na enig onderzoek ontdekte ik, dat dit landhuis in 1946 voor korte tijd internationaal van betekenis werd. Het verhaal is gebaseerd op het verslag van een Russische doopsgezinde (Mennonitische) vluchtelinge, Elisabeth Klassen *My experiences and My Flight from Russia*, Roverestein, 3 juli 1946.) Ik citeer de schrijfster (al vertalend):
„*Roverestein was een groot landgoed, omgeven door bossen met zeldzame bomen en open velden. In 1946 kreeg het Mennonitische Centrale Comité verlof om dit grote, drie verdiepingen tellende landhuis te gebruiken als opvangoord voor Russische Mennonitische vluchtelingen die naar Nederland kwamen. De Nederlandse Mennonitische familie Oosterwijk van Bryun (*Van Oosterwijk Bruyn? red.*), had het huis bij de komst van de nazi's* [in 1940] *verlaten. Daarna* [in 1945] *namen de Canadese bevrijders het over. Hun paarden werden gestald in de grote zalen met hun marmeren vloeren. Het kostte veel werk en voorbereiding om dit buiten weer bewoonbaar te maken. ... Het buiten lag dicht bij het dorp Maartensdijk, dat een*

goede bakkerij had. Meel uit Amerika werd naar deze bakkerij gebracht; iedere morgen leverde de bakkerij 90 verse broden af ..."
[Site: http://www.mbconf.ca/mbstudies/historian/98-09/feature-1.htm1]

Ze kwamen van over de grenzen, deze vluchtelingen uit Stalinistisch Rusland, naar een uithoek van De Bilt, onder de rook van Maartensdijk; weggevlucht uit een land vol onderdrukking. Bij de humanitaire hulp vanuit Maartensdijk deden de gemeentegrenzen er al helemaal niet toe. Achter dit verhaal over Roverestein gaat een verhaal van vervolging en onderdrukking schuil dat ver over de gemeentegrenzen heen reikt. Het maakt de moraal van mijn verhaal haast vanzelfsprekend: lokale geschiedenis moet je over de grenzen doen kijken; je achter lokale geschiedenis verschuilen maakt bekrompen; wie dat doet ziet het grensoverschrijdende belang van geschiedenis niet en mist wat er in de grote wereld gebeurt .

Wie in De Bilt of Maartensdijk zich wil verdiepen in het moois van over de oude gemeentegrenzen raad ik ter eerste kennismaking (in willekeurige volgorde) aan:

- **Kruidenier, Michiel en Joost van der Spek, *Maartensdijk, Geschiedenis en Architectuur*. M.I.P. Utrecht, Zeist, 2000.**
- **Broekhoven, Sabine en Sonja Barends, *De Bilt, Geschiedenis en Architectuur*. Zeist, 1995.**
- **Lameris, Marina, *Markant Maartensdijk*. Maartensdijk, 1997.**
- **Brusse, Piet, Piet van Cruyningen, Ronald Rommes, *Tien Eeeuwen Maartensdijk. Een landelijke gemeente in Midden-Nederland*. Utrecht, 2001.**
- **Site: http://www.mbconf.ca/mbstudies/historian/98-09/feature-1.html**
- **Site: http://www.eyckenstein.nl/**
- **Site: http://home.hccnet.nl/j.f.sponselee/maartensdijk/**
- **Site: http://home.wanadoo.nl/hist-kring-debilt/homepage/homepage.html**

***

HUISNAMEN XII

EEN BRON VAN INSPIRATIE

Hans de Groot

Op 10 juni 1927 werd zij ingezetene van de gemeente De Bilt. Ze kwam uit Utrecht, waar haar overleden echtgenoot, Franciscus Mathijs Henricus Loggere, in dienst was geweest bij de Nederlandsche Spoorwegen.Haar huwelijk met een beduidend oudere man werd helaas niet gezegend met kinderen, terwijl zij dat zo dolgraag gewild had. Het gemis werd deels goedgemaakt doordat een van de zonen van haar in Oosterhout wonende zuster Johanna als pleegkind bij haar kwam wonen. Alleen beginnen aan een nieuw leven in onze gemeente hoefde ze dus niet. Op Hessenweg 13 vond ze haar eerste Biltse thuis. Van daaruit trok ze naar Frans Halslaan 117 en daar kwam een tweede pleegzoon bij haar wonen.

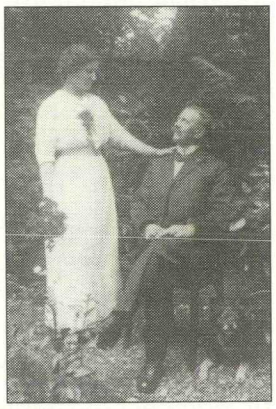

Ik heb het over mevrouw Agnes Johanna Geertruida Loggere-Haase. Toen zij in 1950 in haar zesenzestigste levensjaar haar kleuterschooltje *'t KleuterHoekje* sloot werd in een afscheidswoord gesproken over het ruim twintigjarig bestaan daarvan. Hoogstwaarschijnlijk is er echter pas sprake van de start van het kleuterschooltje in 1934.

In 1933 was aannemer J. Windt uit Voorburg zeer actief in Bilthoven. Hij was betrokken bij de bouw van het sanatorium Berg & Bosch en verwachtte een flinke vraag naar huurwoningen in Bilthoven van het Berg & Bosch-personeel dat vanuit Apeldoorn naar deze omgeving zou moeten verhuizen. Hij kreeg grond in eigendom in de Dr. Julius Röntgenlaan, parallel aan de spoorlijn Utrecht-Amersfoort. Op 27 september 1933 vroeg hij de vergunning aan voor de bouw van drie landhuisjes met schuurtjes, waaronder de latere huisnummers 10 en 12. Deze aanvraag leverde wat problemen op aangezien de huizen op een kortere afstand dan vijftig meter van het kerkhof van de kerk van O.L.Vrouwe van Altijddurende Bijstand zouden komen. Gedeputeerde Staten van Utrecht losten dit probleem soepel op door op 7 november 1933 goedkeuring voor deze bouw te verlenen.

Mevrouw Loggere was blij het huis op de Dr. Julius Röntgenlaan 10 te kunnen huren. Het was een prima huis voor het rooms-katholieke kleuterschooltje dat zij wilde beginnen. Bovendien lag het dicht bij de kerk van O.L.Vrouwe van Altijddurende Bijstand en bij de St. Theresia van Lisieux-school in het centrum van de parochie.
In 1934 betrok zij het splinternieuwe huis samen met haar eerste pleegzoon Frans Soeters. Haar tweede pleegzoon, Jo Soeters, trok in 1929 bij zijn tante in. In 1930 vertrok hij weer naar Oosterhout om na zijn opleiding tot schoenmaker in 1936 weer bij zijn tante terug te komen. Daar begon hij zijn eigen schoenmakerij in het stenen schuurtje achter het huis. In de oorlogsjaren kreeg Jo de beschikking over een oude spoorwegwagon naast de toenmalige winkel van Van Huizen aan de Nachtegaallaan waar hij tot zijn overlijden in 1994 talloze schoenen heeft gerepareerd. Frans werkte vele jaren als winkelbediende in de winkel van Van Huizen.

Op de gevel van het kleuterschooltje verscheen al gauw de zeer toepasselijke huisnaam *'t KleuterHoekje.* Mevrouw Loggere was in haar kleuteronderwijs duidelijk een volgelinge van Maria Montessori. Ik heb helaas niet kunnen achterhalen in welke periode van haar leven de belangstelling werd gewekt voor het kleuteronderwijs en op welke wijze zij zich de noodzakelijke kennis en vaardigheden eigen maakte. In de praktijk bleek zij in ieder geval een geboren kleuterleidster. Heel rustig en begrijpend en zich bewust van de juiste methodieken om kleuters spelenderwijs vaardigheden bij te brengen en het gebruik van hun zintuigen te ontwikkelen. Ik heb zelf in de jaren 1938/1939 op haar kleuterschooltje gezeten. Uit die periode staat mij een aantal dingen nog helder voor de geest. Veel van het materiaal was uitgevoerd in primaire kleuren. Ik herinner mij nog scherp de hel gekleurde gehoorkokertjes. In elk van die kokertjes zat een verschillend soort vulling waardoor ze allemaal anders klonken wanneer je ermee schudde.

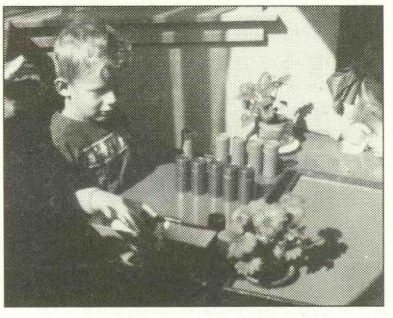

Op de hier afgedrukte foto ben ik hiermee bezig. Ook herinner ik mij het knopenrekje en het strikjesrekje. Die lagen mij niet zo goed, want strikjes maken is nog steeds niet mijn sterkste kant. Dit lag aan mij en zeker niet aan mevrouw Loggere.
Twee keer heeft het kleuterschooltje tijdelijk het vertrouwde pand aan de Dr. Julius Röntgenlaan moeten verlaten. De eerste keer was in 1939. Mogelijk had dit iets te maken met de algemene mobilisatie, waarvoor ook de Theresia van Lisieux-school ontruimd moest worden. Het kleuterschooltje vond toen onderdak op Palestrinalaan 19 op de hoek van de Gregoriuslaan. Op dat adres is ook de hierbij afgedrukte schoolfoto gemaakt.
Ik vermeld de mij bekende namen. Kent u misschien de andere kinderen?

Kleuterschooljaar 1939.
Van l.n.r. voorste rij: Mia Tissen van Lingen, Loek van Gameren ?, Doke Bruns, Hans de Groot, Candida Verzuu. Tweede rij: ?, Jules Huls, Gerard van Wijngaarden, ? , Ton Vermeulen, Mieke Verzuu. Derde rij: Greetje Brinkman, ? , Dini de Groot, Guus Verzuu, Toos de Leeuw, ? . Achteraan: mevrouw Loggere.

De tweede keer dat mevrouw Loggere haar huis moest verlaten was in de oorlogsjaren, ik meen in 1944. In die periode was het bepaald geen kleuterhoekje, aangezien het pand toen huisvesting bood aan Duitse militairen. Het is niet onwaarschijnlijk dat dit te maken had met de achter het huis gelegen strategisch belangrijke spoorlijn Utrecht-Amersfoort. Vermoedelijk was het kleuterschooltje in die periode gesloten.

Vele Bilthovenaren die in de jaren 1930 tot 1946 geboren zijn en behoorden tot de parochie van O.L.Vrouwe van Altijddurende Bijstand zullen in *'t KleuterHoekje* hun eerste wankele schreden op het onderwijspad hebben gezet onder het moederlijk oog van mevrouw Loggere.

In 1944 ontstond binnen de parochie het plan om op termijn te komen tot een eigen parochiehuis. Aan het einde van de jaren veertig kwam de villa Ten Katelaan 18 te koop. Dankzij forse donaties van parochianen kon dit pand gekocht worden om te gaan dienen als rooms-katholiek kleuterschooltje en als parochiehuis. In 1950 vond de officiële opening plaats en kon mevrouw Loggere van een welverdiende rust gaan genieten.

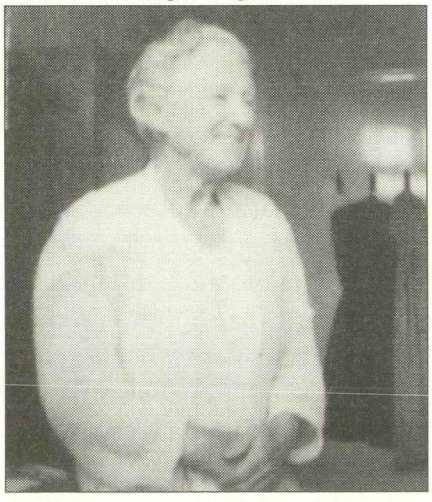

Mevrouw Loggere in har laatste levensjaren

Hoe *'t KleuterHoekje* al die jaren financieel heeft gedraaid heb ik niet kunnen achterhalen. In het dankwoord aan mevrouw Loggere werd echter gememoreerd: *„dat mevrouw Loggere die lange jaren zonder financiële steun en hulp van buiten haar kleuterschooltje draaiende hield met soms een hulp die zij zelf bekostigde".*
In 1961 overleed zij op de gezegende leeftijd van zeven en zeventig jaar en werd te ruste gelegd op het rooms-katholieke kerkhof.
Haar pleegzoon Frans Soeters bleef het huis bewonen. Zijn uit Oosterhout afkomstige broer Toon werd medebewoner. Na het overlijden van Frans in 1980 bleef Toon het huis trouw, een zekere periode samen met zijn jongste zuster Cobi, tot hij in 2000 overleed. Al die tijd bleef het naambordje *'t KleuterHoekje* bewaard, weliswaar niet meer op de gevel, maar binnen aan de wand van de gang. Nu siert het de kinderkamer van een familielid in Middelharnis. Werkelijk een waardige bestemming.

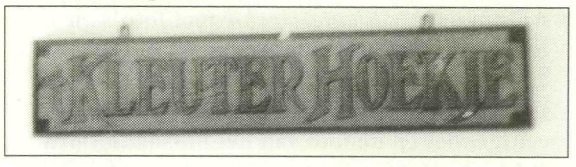

Nu wil ik u graag meenemen op een wandeling terug in de tijd rond 1900 naar het gebied rond de toenmalige halteplaats *De Bilt-Station.*

Heel stil en heel landelijk lag het gebied er nog bij. Enkele keren per uur kruiste een stoomtreintje de Soestdijkscheweg bij de halteplaats *De Bilt-Station.* Net aan de overkant van de spoorlijn was in 1899 de villa *Ensah* van mr. E.J. Ameshoff verrezen. De eerste villa aan de zuidzijde van de spoorlijn was in aanbouw. Dat was de villa *Essenburg* op Soestdijkscheweg 91, nu Soestdijkseweg Zuid 265. Er bestonden al volop plannen om te komen tot de bouw van het Villapark Vogelenzang.

Aan *Essenburg* werd nog volop gemetseld en getimmerd toen er op 24 januari 1899 bij de gemeente de bouwaanvraag binnenkwam van G.H. Gros uit Utrecht voor de bouw van nog een villa, nu op het perceel noordelijk van *Essenburg.*
Opnieuw een fraaie statige villa die als adres kreeg Soestdijkscheweg 93, nu Soestdijkseweg Zuid 267.

De eerste bewoners van dit huis, die ik vond in de oude bevolkingsadministratie, betrokken de villa in 1905 en kwamen van de (Ooster)Weerdsingel 43 in Utrecht. Het waren mevrouw Wijnanda Johanna Molijn-van Asperen en haar kinderen Dirkje Johanna, Willem en Henri. Het is niet na te gaan of de villa op dat moment getooid werd met de fraaie huisnaam *Quisisana* en of deze huisnaam toen al op de gevel prijkte.

Villa* Quisisana *tussen 1905 en 1907. Bij de voordeur mevrouw Wijnanda Molijn-van Asperen met haar dochter Dirkje Johanna Molijn

Een wonderlijke huisnaam dat *Quisisana.* In Italiaanse woordenboeken komt dit woord nergens voor. Wel het woord *sanare* dat 'herstellen' of 'beter worden' betekent. Internet voerde mij bij mijn zoektocht onder andere naar het hotel *Quisisana* op Bari. Rond de helft van de negentiende eeuw ontdekte de Schotse arts George Sidney Clark op Bari de heilzame werking van het milde mediterrane klimaat op het menselijke gestel. Hij bouwde er een kliniek, die de naam *Quisisana (Where you will restore yourself to health)* kreeg. Deze kliniek is de basis geweest voor het nu nog

bestaande luxe hotel *Quisisana.* Ik trof nog veel meer verwijzingen aan zoals *Casa di Cura Quisiana* en een *Clinic Quisiana* in Rome. Hoogstwaarschijnlijk heeft de ligging van de nieuwe villa in de gezonde omgeving met bos en heide geleid tot de naamgeving *Quisisana.*
Willem Molijn werd theehandelaar. In mei 1907 trad hij te Kungsholm-Stockholm in Zweden in het huwelijk met Fanny Ester Olena Petterson en voerde zijn bruid mee naar de villa *Quisisana.* Haar entree luidde het einde van de huisnaam *Quisisana* in en het begin van de huisnaam *Ekeliden.* Deze Zweedse naam betekent *Aan de eiken gelegen.* Omstreeks dezelfde tijd verhuisden de moeder van Willem, mevrouw Molijn-van Asperen en haar dochter Dirkje Johanna Molijn terug naar Utrecht. In de jaren daarna werd het in *Ekeliden* steeds drukker door de geboorte van Hans, Nancy, Willy, Elsa en Sven.

Villa Ekeliden omstreeks 1912/1913. Rechtsonder de drie oudste kinderen van Willem en Ester Molijn: Hans, Nancy en Willy

In de tweede helft van de jaren twintig ging het de handelsonderneming van Willem Molijn, zoals ook vele andere ondernemingen in die tijd, minder voor de wind. Willem Molijn moest zelfs een stuk van het achter de villa gelegen bos verkopen. Dat deed erg veel pijn. Nog meer pijn veroorzaakte de gedwongen verkoop van het huis in 1927. Het gezin Molijn moest uit de vertrouwde omgeving vertrekken en verhuisde naar de villa *Op 't Zand* aan de Biltscheweg in Bosch en Duin.
De villa bleef echter nog tot ver in de jaren negentig de naam *Ekeliden* dragen.

Over de architectonische aspecten van deze villa kunt u meer lezen in *De Bilt, Geschiedenis en architectuur* van de auteurs Sabine Broekhoven en Sonja Barends.

Bronnen Kleuterhoekje

- **Gemeentearchief De Bilt, dossiers Bouwaanvragen arch. 1.733.21**
- **Gemeentearchief De Bilt, dossiers Burgerlijke Stand**
- **Album over *'t KleuterHoekje* met foto's en tekst, ontvangen van mevrouw C. Soeters, Oosterhout**
- **Foto van mevrouw Loggere met haar echtgenoot en de foto van het huisnaambord *'t KleuterHoekje***

- **Mondelinge informatie van mevrouw C. Soeters, Oosterhout**
- **Mondelinge informatie van mevrouw V.J.M. Bruns, Bilthoven**
- **Familiealbum van J. de Groot**
- **Bronnen Quisisana/Ekeliden**
- **Gemeentearchief De Bilt, dossiers Bouwaanvragen arch. 1.733.21**
- **Gemeentearchief De Bilt, dossiers Burgerlijke Stand**
- **Bestand Bouwaanvragen van de Historische Kring d'Oude School**
- **Mondelinge informatie van mevrouw E. van Maren, Zeist**
- **Foto's afkomstig uit familiealbum van mevrouw Elsa Molijn**
- **Internetsite www.quisi.it/en/history.html**
- **Internetsite www.xs4all.nl/~molijn/gen2/molijn.htm#bm2051 . Parenteel Daniël Molijn.**

***

Dat de Nederlandse taal in woord en geschrift verandert, maken wij bijna dagelijks mee, maar een aanzienlijk verschil ten opzichte van het redelijk verre verleden wordt duidelijk geïllustreerd door het volgende fragment van het

TESTAMENT VAN PETER VAN WYCK DE LAATSTE ABT VAN OOSTBROEK OVERLEDEN 18 NOVEMBER 1588

Getranscribeerd door Truus de Bruijn, met medewerking van Sjoukje Straub

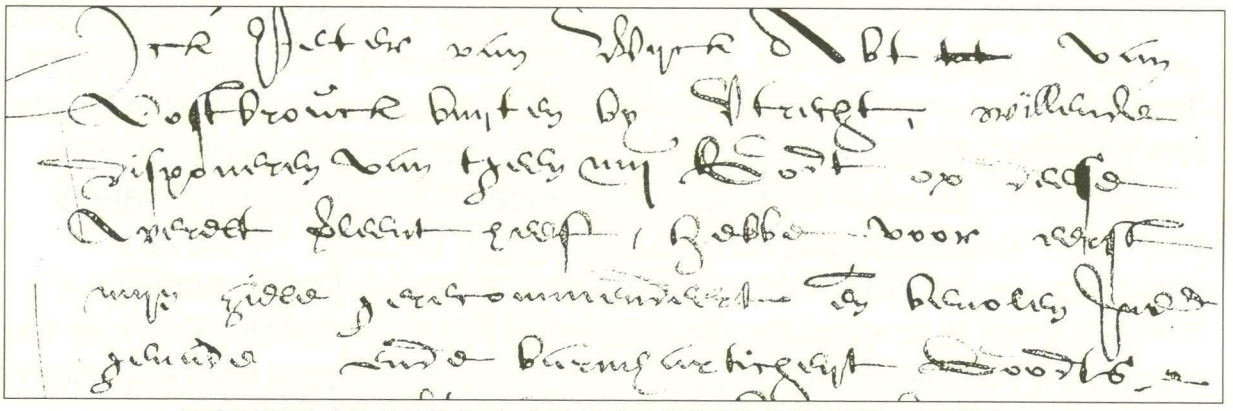

TESTAMENT 17 NOVEMBER 1588

Ick Peter van Wijck abt van Oostbrouck buyten bij Utrecht, willende disponeren van 't geen mij Godt op deese werelt v[er]leent heeft, hebbe voor eerst mijn ziele gerecommendeert en[de] bevolen in de genade ende barmharticheyt Goodts ende mijn lichaam der kerckel[ijcken] begra[ve]nisse ende wille dat mijn goederen daer van ick eenichsins mach disponeren als v[er]spaerde goederen ende anders met den convente en[de] abdije met gemeens hebben[de] boven schult en[de] uutfaert geërft ende gedeylt sullen worden een derdendeel aen Anna mijn suster, een derdendeel aen haere kynderen t' samenl[yck] ende het leste derdendeel aen Willem mijn zal[iger] broeders kynderen oock t' samentel[yck] die ick respecte daer inne instituere tot mijn universele erffgen[amen]. Verclaeren[de] ende willen[de] oock bij deess[en] dat alsoe d' voors[chreven] Anna mijn suster bij transport ontfangen heeft zeeckere huysinge gelegen bij die Wittevrouwenpoort daer Jan Petersz[oon] jegenwoirdel[yck] inne woont, dat zij den v[oor]s[chreven] Jan Petersz[oon] ende daer inne sal laeten woenen zijn leven lanck geduyren[de], soe verre hy sulcx begeert. Ende den huysraet in 't selve huys weesen[de] die mij mach toebehoiren wil ick dat Jan Petersz[oon] ende die hebben en[de] behouden zall ende maecke hem die selve bij deess[en]. Ende alsoe oock bij transport op d' voors[chreven] Jan Petersz[oon] staet zeeckere huysinge gelegen tot Wijck, van mijnen vader gecoemen, wille ende belaste ick mijne erffgen[amen] dat zij den selven Jan Petersz[oon] daer omme nyet moyel[yck] en vallen als hem

eygen competeren[de],welverstaen[de] dat hij Anna mijn suster gehouden is uut te reycken en[de] te betaelen die som[m]e van vijfftich Carolus gul[dens] eens. All 't welcke ick wil dat mijne erffgen[amen] nacomen en[de] achtervolgen sullen en[de] sal weessen van sulcker weerden off hier inne alle solempniteyten van rechten soe geestel[ycke] als weereldl[ycke] geobserveert waeren ende effect sorteren sal 't zij als testament, codicille ofte douae[riën] {weduwegeld} onder den levenden ofte des doots. Ende hebbe tot mijne executeirs van deesen testamente gestelt en[de] genomineert, stelle en[de] nominere bij deess[en] Aernt Ram en[de] Laurens van Mereynen, beyde procur[eur]s voor den Hove van Utr[echt], bidden[de] den selven deese last te willen aenveerden, maecken[de] die selve elcx een rosen nobel in specie boven d' salaris van haere moyten en[de] Goodts loon. Des t' oirconde hebbe ick deess[en] bij Jan Wiel no[ta]ris doen scrijven en[de] selffs ond[er-teyken]t ende hem gebeden dit mede met mij te onderteyckenen op ten seventienden novemb[ri]s stilo antiquo 1588 en[de] was ond[erteycken]t Peter van Wijck abt van Oostbrouck, J. de Wiel ad p[er]missa rogatus scriptus, aen de weersijde stondt ges[chreven] aldus: Up huyden compareerden voir mij no[ta]ris bij den Hove van Utrecht geadmitteert en[de] getuygen naebes[chreven] die weerdige h[eer] Peter van Wijck, abt tot Oostbrouck buyten bij Utr[echt], sieck te bedde leggen[de], zijns v[er]staendt nochtans, memorie en[de]sinnen machtich, en[de] v[er]claerden dit te weessen zijn testament en[de] uuterste wille, 't welck hij wil dat zijn macht hebben en[de] effect sorteren sal als testa-ment codicille en[de] andere uuterste wille in de beste forme, versoucken[de] hier van acte gedaen t' Utr[echt] ten huyse van[de] testateur op ten 17 Novembris 's avonts omtrent te vijff uren a[nn]o 1588 stilo veteri ter p[rese]ntie van heer Willem Nuntius en[de] Claes Claesz[oon] van Seyst getuygen hiertoe geroupen en[de] gebeden en[de] was ond[erteycken]t Peter van Wijck abt tot Oostbrouck en Guilhelmus Nuncius, Claes Claeszoon Jo[han] de Wiel, not[ari]s s[upra]s[crip]t[us].
{onderschrift:}
Gecollationeert tegens d'origineel testament als boven onderteyckent en[de] mit 't signet van den abt daer mede 't selve op drie plaetsen toegesteecken was geweest ,bezegelt en[de] accordeert.
Jo[han] v. Wiel, notaris

Bron:

- **Het Utrechts Archief, toegang 85-2 (S. Laurensabdij), inv.nr.6.**

Mocht u geïnteresseerd zijn in de volledige originele tekst,dan kunt u deze aanvragen bij de redactie.

vrijwilligers om verenigingsarchieven te ordenen en te inventariseren heeft succes gehad. Een groepje van vier vrijwilligers is inmiddels met de eerste archieven begonnen. Een vijfde zal zich in december aansluiten.
Er zijn oude Biltse en Bilthovense verenigingen die hun archief thans bewaren op de zolder bij de secretaris of op een andere minder verantwoorde plaats. Soms gaan op deze wijze archieven verloren bij bestuurswisselingen of bij opheffing van verenigingen. Voor die organisaties die een verantwoorde plaats zoeken voor hun archief hebben wij thans mogelijk een oplossing. U kunt deze archieven afstaan aan de Historische Kring. Wij zullen dan zorg dragen voor een goede ordening, het opbergen in zuurvrij materiaal en het maken van een degelijke inventaris. Dit alles gebeurt onder begeleiding van het Streekarchief in de archiefkelder van Jagtlust. Vervolgens worden deze archieven door ons in langdurig bruikleen gegeven aan aan het streekarchief in het depot Jagtlust. Daarmee is het tijdens kantooruren toegangkelijk voor belangstellenden (met uitzondering van privacygevoelige stukken).
Verenigingsbesturen die hier graag meer over willen weten kunnen contact opnemen met Jan van der Heijden, telefoon 030-2204549.

Bedankt !
Helaas is er de laatste maanden wat onzorgvuldig omgegaan met het noteren van de namen van mensen die materialen schonken voor ons documentatiecentrum. Het gevolg is dat we niet alle schenkers persoonlijk kunnen bedanken. Onze excuses daarvoor. Maar we kunnen u verzekeren dat alles in grote dank is ontvangen en een plaatsje heeft gekregen in een map, doos of lade.
Langs deze weg willen wij alsnog de gever van de fraaie foto's van Berg en Bosch dank zeggen voor zijn geste deze af te staan aan de Historische Kring. Een persoonlijk bedankje was helaas niet mogelijk omdat de naam van de gever niet bekend is.
Hetzelfde geldt voor de leden die oudere Biltse Griften afstonden aan de Kring. Wij troffen ze aan in de brievenbus van Burg. de Withstraat 31.
Ook dank aan Truus de Bruijn, die voor de vijfde keer een volledige jaargang van de Biltse en Bilthovense Courant voor ons verzamelde. Dat wordt een belangrijke collectie op den duur!

Mathildeprijs 2003
Op Mathildedag, 14 maaart a.s. zal in Jagtlust voor de zesde keer de 'Mathildeprijs 2003' worden uitgereikt aan een nu nog onbekende plaatsgenoot of plaatsgenote.
De 14e maart herinnert aan de dag dat keizerin Mathilde in 1122 aan het klooster Oostbroek het aangrenzende grondgebied schonk met bijbehorende rechten. Op deze dag wordt de 'geboorte' van de gemeente De Bilt herdacht.
De Historische Stichting Oostbroek en De Bilt reikt op die dag de Mathildeprijs uit aan iemand die zich onopvallend en belangeloos inzet voor anderen in de gemeente De Bilt.
De uitreiking vindt plaats om 16.00 uur in de Mathildehal van Jagtlust.

Agenda
-14 maart. Uitreiking Mathildeprijs, om 16.00 uur in Jagtlust.
-5 april. Documentatiecentrum open van 14.00 tot 16.00 uur
-16 april. Algemene Ledenvergadering in gebouw WVT aan de Talinglaan in Bilthoven. Zie bericht op voorzijde.
-3 mei. Zie 5 april.
-7 juni. Zie 5 april.

Het documentatiecentrum van onze vereniging, Burg. de Withstraat 31 in De Bilt, kan ook bezocht worden op donderdagmorgen tussen 10 en 12 uur, echter alleen na telefonische afspraak, 030-2286677.

Historische Kring "D'Oude School"

DE KLEINE GRIFT

Nieuwsbrief 25, maart 2003

Algemene Ledenvergadering, op 16 april 2003, om 20.00 uur in gebouw WVT aan de Talinglaan in Bilthoven.

* *De jaarstukken.*
De jaarstukken beslaan een pagina of acht. Om dit meer dan 600 keer te laten kopiëren is veel geld nodig. Veel van deze papieren komen bij de oude kranten terecht of worden misschien niet eens gelezen. Op de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering komen gemiddeld maar 50 leden. Daarom heeft het bestuur gemeend deze uitgifte te moeten beperken en voor geïnteresseerden zijn ze vanaf drie weken vóór de ledenvergadering af te halen bij de Wijkvereniging Tuindorp (WVT). Uiteraard zijn ze ook, vóór de vergadering, beschikbaar bij WVT. Het bestuur beschouwt dit als een proef. Mocht er niet al te veel bezwaar tegen deze manier van uitgifte bestaan, dan zal het bestuur hier in de toekomst mee doorgaan.

* *De jaarvergadering.*
Aftredend zijn Herman de Balbiaan (eindredacteur van De Biltse Grift) en Marjolein van der Meer (penningmeester) en zij zijn niet meer verkiesbaar. Een ieder die een van deze bestuursfuncties ambieert wordt verzocht zich uiterlijk drie weken voor de jaarvergadering te melden bij José Cladder-Stinkens (030-2293317) of bij Ton Beekes (030-2201631)

* *Jaarvergadering extra !*
Na de pauze (kopje koffie voor rekening van het bestuur) kunt u kijken naar een selectie uit onze webside. Veel van onze leden zijn niet in het bezit van een computer, of surfen zelden, of kijken nooit op onze webside. Rob Herber, onze webmaster, zal u door middel van een groot scherm een kijkje geven in de webside en u laten zien hoe uitgebreid die reeds is. Dit is beslist een aanrader voor iedereen zonder computer voor eigen gebruik, en voor die er wel een hebben is de snel groeiende omvang van de webside ook een plezierige ervaring.

Het archief van de gemeente De Bilt.
In verband met het samengaan van het gemeentearchief en het Streekarchief (S.A.V.V.) zijn er wijzigingen opgetreden in de openingstijden en de manier waarop informatie en foto's geraadpleegd kunnen worden. In principe is het archief vijf dagen in de week open, maar er moet eerst een telefonische afspraak worden gemaakt. Daartoe kunt u het algemene nummer van de gemeente bellen: 030-2289411 of het archief direct bellen: 030-2289411.
Op ma-, di- en vrijdag geopend van 8.30-14.45 uur; aanwezig is dan mevr. B.Pilger.
Op wo- en donderdag geopend van 8.30-16.30 uur, de heren B.Jagt of J.Berghoef zijn dan aanwezig.

Monument
Op 10 oktober 2003 zal er waarschijnlijk een monument worden opgericht voor drie bewoners van de panden 15 en 19 aan de Soestdijkseweg, en voor vijf bemanningsleden van een B-17, die die dag, zestig jaar geleden, neerstortte. De voorbereidingenn hiervoor zijn al in een vergevorderd stadium. Meer hierover in De Biltse Grift van september a.s.

Verenigingsarchieven
Onze oproep in de vorige Kleine Grift voor

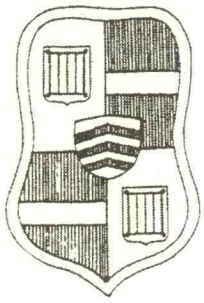

COLOFON

De Biltse Grift is een uitgave van de
vereniging Historische Kring d 'Oude School
en verschijnt vier maal per jaar.

Redactie
Herman de Balbiaan eindredactie
Ard Barendsen redactie
Sietse Hamstra redactie
Pieter Burggraaf lay-out
Co Winnips correctie

Redactieadres:
Hessenweg 234
3731 JP De Bilt
tel. 030 – 220 04 33

oplage: 725
losse nummers € 4,50
ISSN 0928 – 639 X
©2003 Vereniging Historische Kring d'Oude School.
Zonder toestemming van de redactie mag niets
worden overgenomen, op welke wijze dan ook.

Adressen van de Historische Kring d'Oude School

Secretariaat: Akker 136, 3732 XR De Bilt
e-mail: awjbeekes@hotmail.com /tel. 030 - 220 16 31
Ledenadministratie: Hans Memlinglaan 51, 3723 WJ Bilthoven
e-mail: corryderooij@hetnet.nl /tel. 030 - 229 23 85
Website: hist-kring-debilt.wanadoo.nl

Bestuur
José Cladder-Stinkens voorzitter
Marjolijn van de Meer penningmeester
Ton Beekes secretaris
Herman de Balbiaan redactie
Hans de Groot onderzoeksgroep
Tjitse Langerveld evenementen

Het lidmaatschap van de vereniging
kost € 16,- per jaar.
Rekening Postbank 30 06 83
Rekening Rabobank 3083 56 268